

lik a mostani ó-classicai tanítás mellett s ez által az angol nevelés a jövőben több szilárdságot nyer.“ A második nyilatkozat John Morleyé, ki az Extension Society hallgatóihoz intézett minapi beszédében, már nem panaszkodik, mint Goeschen tette, hogy nehéz tanítót kapni az angol irodalomra, hanem kijelöli az irodalmi tanítás feladatát s kiszabja mit vár tanítóitól és előadóitól; az irodalom és philologia összezavarásának káros hatását átéreztetni s tisztán körülírja, hogy az irodalom tanítóinak mi nevelésben kell részesülni. — A harmadik nyilatkozat a *Quarterly Review* januári számában jelent meg, egy petitio alakjában, melyet Anglia legcompetensebb férfai irtak alá, mint: a canterbury érsek, Manning bibornok, a londoni püspök, Jowett tanár, Matthew Arnold, Huxley, John Morley, Lord Litton, Froude, Theodore Martin stb. Két fő pontot emelnek ki az aláírók, először azt, hogy nem a philologiai tanításban éreznek hiányt, hanem az irodalmiban s másodsor azt, hogy a tanítás ne szorítkozzék csupán a technikai és positiv ismeretek közlésére, de tüzze ki céljának az izlés, a tapintat képezését, a mit a belles lettres tanítása ad meg. — Van azonban előadásuknak még egy harmadik pontja is, az, a hol mondják, hogy az ó-classicusokat elismerik ugyan az irodalmi tanítás alapjának, mert az angolirodalom becsesebb termékei — történelmileg szólva — szoros összefüggésben vannak az ó-világgal, mindamellet nagyon kívánatos, hogy „az angol nemzeti irodalmat legalább is egyenlő mértékben tanítsák az ó-classicusokéval.“

Az egészséges nevelés s a szellemi túlterhelés. A *Revue des deux Mondes* maj. 15 számában Jules Rochard orvostól: *l'éducation hygiénique et le surmenage intellectuel* czimen, egy cikk jelent meg, mely valódi vihart támasztott a franczia tanító- és orvosi körökben; valamint a sajtóban. E cikk hatása alatt a párisi orvosi akadémia a tárgyat külön napirendjére tüzte, külön bizottságot küldött ki véleményadásra, azonkívül a *Le Play* által alapított *Société d'économie sociale* évi közgyűlése is, behatóan foglalkozott a dologgal s a tárgyat maga Jules Simon vette vizsgálat alá.

Szükségét látok annak, hogy az ügyet, főbb vonásaiban, bemutassuk közönségünknek. A szellemi túlterhelés bajai a mi iskolai életünkben sem ismeretlenek, miattok a tanügyi körökben, néhány év előtt, heves vita folyt, mely azonban lassanként elült, anélkül, hogy az iskola-rendszerben változást, javulást idézett volna elő. Passiv magyar természetünk nehezen melegszik föl oly távol eső célokért, minő a közokta-

tás kérdése, sőt ha a hosszas mesterkélés, vagy valamely szemképráz-tató újdonság hatása alatt, egyik-másik körünk rövid időre fogékonyabb-nak mutatkoznék is irántuk, a reactio hamar beáll, s minden a régi me-derbe tér. Így volt a tulterhelés kérdésével is. Külső ingerre és példa-adásra szorulnak. Nos, az most megvan; a francia iskolai élet bemuta-tásra váró küzdelmei tán felköltik nálunk is figyelmet. Azért lehet pedig ezt, főként, remélni, mert a francia küzdelmek épen egy oly in-tézmény megszüntetésére irányulnak, melyet, a francia példa hatása alatt, a magyar közoktatás vezérlő körei, épen most akarnak nálunk meg-honosítani. Ez az internatus.

Jules Rochard cikkét a következőkben mutatjuk be. Abból a meggyőződésből indul ki: „Bajos volna a kor szükségéhez kevésbé al-kalmas nevelési rendszert képzeletben is megalkotni, mint a mely a dolgok öntudatlan kényszere alatt s nem egy erős kéz hatalmi befolyása, vagy meggondolt terv szerint Franciaországban kifejlődött. Minden tisztán látó elme bevallja, hogy reformra van szükség, hogy a gyermek neve-lésben a föltétlenül szükséges érvényesüljön s a mellékes veszítse fontos-ságát.“ Történeti visszatekintést vet aztán a nevelés fejlődésére. Rámutat az ó világ gymnásiumára, a görögök és rómaiak nevelési rendszerére, melyben a főszerepet a test kiképzése játszotta. A középkorban a felfo-gás módosult ugyan, de lényegében ugyanaz maradt. A löpor feltalálása rendítette meg az izomerő föltétlen szükséges nevelési rendszerét, a nyom-tatás feltalálása pedig véget vetett neki. Ettől kezdve lett a szellemnek túlhatalma az anyag,- az értelemnek az erő-, a tanulmánynak a testgya-korlás felett. A kereszténység már rég előkészítette ez átalakulást, azon-ban csak a vallásos reform s a vele járó küzdelmek, az irodalom és mű-vészetek újra születése, a nyomában létrejött eszmék előretörése nyomtak a nevelésre új bélyeget. Az irodalom s főként a latin nyelv lett a fiatal emberek tanításának alapja. Hosszu időn át ebben az állapotban maradt a nevelés rendszere. Richelieu megtette ugyan, hogy a hazai nyelvnek érvényt szerzett a közoktatásában, de egyébként minden változatlanul maradt, egész a mult század végéig, az encyclopedisták munkásságáig. Ők keltek harcra a holt nyelvekkel s tették helyébe alapnak a közok-tatásban a természettudományokat s így előkészítették az 1789-ki politi-kai és socialis forradalmat s az előre haladás új korszakát. Ettől fogva a műveltség útján tett minden újabb lépés, az értelmi terén tett minden újabb hódítás, új teherrel járult az oktatás programjához. Ma a vég határig jutottunk, a teher elviselhetetlenné vált, s a teher egyik fe-

lét a tengerbe kell dobnunk, ha azt nem akarjuk, hogy a hajó elsüllyedjen.

Hogy mennyire különbözik a mostani nevelési rendszer eredménye a régítől, kitűnik abból, hogy egykor az emberek erejükre, ügyességükre, mozgékonyaságukra voltak büszkék. Dicsőségüket lelték abban, ha daczolhattak a veszélylyel s megvethették a fájdalmat. Ma finnyásan kérkednek gyöngeségükkel, nem titkolják a küzdelemtől való félelmüket s a jólét iránt való előszeretetüket. Megvetik a testi ügyességet előkészítő játékokat s a helyett, a lyceumok udvarán, méltóságos komolysággal sétálnak fel s alá, mint valami peripatetikusok.

De nemcsak a magasb, értelmi körökben vesztett a testi nevelés fontosságából, hanem a munkás osztályokban is. A gépek használatával az izomerő itt is háttérbe lépett. Egy szóval korunkban minden összehat, hogy megbénítsa a testet s felizgassa az értelmet. Ennek a rendszernek, mely a nevelésbe is áthatott, siralmas következményeiről szól Rochard.

A mai nevelési rendszerben a gyermek a munkát korán kezdi, sokat, rosszul s egészségi szempontból tekintve rossz föltételek mellett dolgozik.

A gyermeknek természettől fogva szabad levegőre, sok mozgásra van szüksége. Sem szervei, sem elméje nem bírják meg a tartós munkát. A kis gyermekeknek nem is való az iskola. Ott minden kényszerítőleg hat rájuk. Órák hosszant padokban, fogva tartják őket, könyvbe görnyedve; azt parancsolják nekik, hogy maradjanak nyugodtan, csendesen s figyeljenek; mindhárom olyan kiváncsolom, mely szervezetükkel ellenkezik. A gyermeki értelem az egyik benyomást a másikkal villámgyorsan cseréli; a gyermek könnyen felfog, de a reflexióra nem alkalmas s hiába erőtetjük figyelmét valamely nehezebb tárgynál maradásra.

A gyermek csak betegségében marad nyugton; a mig jól érzi magát, a maga módja szerint, mindig tiltakozik a kényszerített nyugalom ellen. Az önfentartás ösztöne arra készíti a padosorokban ülő gyermeket, hogy izegjen-mozogjon, szomszédjával fecseljen, kapkodjon az elszálló légy után, a tanításra ne hallgasson. Ez menti meg a gerincoszlop elgörbülésétől, a meningitestől, a hülyeségtől. A szülők pedig, mikor szüntelen azt ajánlják gyermekeiknek, hogy nyugodtan maradjanak, ne lár-mázzanak, ügyeljenek ruháikra, nem is gyanítják, hogy a gyermekek egészségére törnek. Nem a rossz levegőnek kell betudni a városokban a gyermekek elfonnyadását, hanem az iskolai padokon való hosszas ülésnek s a testgyakorlat hiányának.

Hat órai naponkinti iskolai munka valóságos kihágás a hat-tizen-egy éves gyermek egészsége ellen. Hány van pedig köztük olyan, ki még otthon is folytatja munkát. A túlterhelés tehát már a népiskolában megvan. A gyermekek elsoványodnak, főfájások, orrvérfolyásosok lesznek, melyek mind a túlajtott iskolai munka eredményei.

A középiskolánál hasonló bajok állnak elő. Igaz, hogy a középiskolába nem tartozik jární minden gyermek, azonban a vagyonosabb családok nem vonhatják ki onnan gyermekeiket, mert a középiskola nyit utat a pályákra s ez az alapja minden komolyabb nevelésnek. A középiskolai oktatás pedig a legvalóságosabb korra esik, mikor a gyermek szervezete végleg kiképződik. E korszak a kilenczedik élet évvel kezdődik, s a tizennyolczadik évig tart. E szerint magában foglalja a második gyermek — s az ifju kort, melyet az élet virágkorának szoktunk nevezni.

A francziáknál a középiskolában heti 20 órára terjed az iskolai oktatás, vagyis naponként (levonva e két pihenő napot) négy órára. (A magyar gymnasiumokban, a legujabb tanterv szerint, a heti órák minimuma: h u s z o n n y o l c z.) Az internatusokban naponként, télen: két, nyáron: harmadfél pihenő óra van. E pihenő órára esik azonban a reggelizés és az ebédlés s a szülők látogatása. Az internatusnak növendékei tehát naponta 12—13 órát töltenek az iskolai és dolgozó szobákban, a padokra görnyedve, természetükre nézve száraz munkába mélyedve, a lehető legnagyobb mozdulatlanságra kényszerítve. Mit tettek ezek a szerencsétlenek, hogy e kényszermunkára vannak kárhóztatva, melynek egy szabad ember sem vetné alá magát, még ha a legragyogóbb pálya nyílnék is előtte. Az értelmi munkával foglalkozók egyhangulag azt vallják, hogy kimerülés nélkül, naponta nyolcz óránál tovább nem dolgozhatnak s az internatusokban egy harmadával többet kívánnak a gyermektől, ki nek agyveleje még nincs kifejlődve, következésképp hamarabb kifárad.

Az a testgyakorlás, melyet a tanórák mellé, az iskolai leczkerendbe, heti két órában fölvettek, alig segít valamit a bajon. Mily nevetség két órai izom munka, szemben 70 értelmi munkára fordított órával. A mellett nem is mutatnak sok hajlamot a növendékek e kiszabott testgyakorlati órákra. Ugy tekintik a gymnastikai órákat, mint fölös fáradságot, mely alól, ha tehetik, kivonják magukat. Ez az egyhangn, csendben végbemenő, a tanító felügyelete alatti munkának, nincs vonzó ereje. A többi leczke mellett egy újabb leczkének tekintik, az unalom egy más nemének; ennyi az egész. Mennyivel különb az a testgyakorlat, melyet a

fiuk künn a szabadban, tanító nélkül, korukhoz illő játékokban, tettszések szerint visznek véghez.

„Nem akarom épen emberülésnek nevezni azt a nevelési rendszert, melyet a középiskolában gyermekeinkre alkalmaznak, de annyit mondhatok, hogy a növendékek különbség nélkül kimerülnek a nem nekik való munkában. Akárhány van köztük, ki soha ki nem heveri a collégiumi élet kárait. Az meg épen bebizonyított tény, hogy az internatusban levők halálözési aránya nagyobb a künn lakókénál. Soha el nem felejttem azt a két évet, melyet internatusban töltöttem. Azóta átéltem a hajózás kemény megpróbáltatásait, az utazások hosszú unalmát, a katonaság rendszabályait, a gyarmatok egészségtelen levegőjét, türtem szomját, éhet s a nélkülözés minden fajtáját, de egyik sem hagyott emlékezetemben oly keserves benyomást, mint két évi internatusom.

Azt mondják, hogy az internatussal egybekötött középiskolában a növendék kötött marsrután halad célja felé. De mire való e sietség, mely a betegség minden fajtát felszedi? Bizonyára több ész, s talán több eredeti szellem származnék a tudományra, a közigazgatásra, ha oly korán be nem lennének fogva a gyermekek a taposó malomba, mely összesen egyformaságot ad nekik. Ez a tanítás arra alkalmas, hogy pápaszemes, rövidlátó, hitvány, számokkal és formulakkal megterhelt, tudósocskákat árasztson, kik aztán nem néznek sem tényt, sem elméletet, hanem gépileg haladnak kiszabott útjaikon.“

A tanterv kérdésével nem foglalkozik Rochard. Idegennek tartja magára nézve. De kijelöli, hogy az élet és egészség érdekében mit vár az okvetlenül szükséges reformtól. Ezek a következők:

Mindenekelőtt meg kellene jelölni mindegyik osztály számára az évet, mely előtt a növendékek az osztályba nem léphetnek s mentül messzebb időre tüzni ki a hivatalokra és szakiskolákra képesítő vizsgák és diplomák korát.

Legfőlebb négy órában kellene megállapítani az elemi iskolákban a munkaidőt s megtiltani a magán órákat s az otthon tanulást. A középiskolában pedig a naponkénti összes munkaidőt, beleszámítva tanórát, készületet legfőlebb nyolcz órában állapítani meg.

Nyolcz órát okvetlen sétára, testgyakorlatra, játékokra, uszásra, lovaglásra stb. kellene fordítani. S a mire legtöbb súlyt fektet, a szellemi munka ellensúlyozásakép, kötelezővé kell tenni a testgyakorlat és játék minden nemét: a vívást, a lövésgyakorlatokat, a lovaglást stb.

Az iskolai élet reformja a kitűzött irányban nem tür többé halasztást.

A párisi orvosi akadémia kezébe vevén ez ügyet, egy bizottságot nevezett ki a bajok megvizsgálására, s véleményes jelentés szerkesztésére. A bizottság jelentéséből kiemeljük a következő indítványt: Amennyire lehető az internatust váltsa fel az externatus. A növendékek legalább nyolcz órát aludjanak. A naponkénti szellemi munka, a növendékek korához képest, ne terjedjen tovább 3—8 óránál. E munkát szakítsa félbe a szünet (ének, helyváltoztatás, játék, testgyakorlat). Egy-egy tanítási óra ne terjedjen tovább a gyermekeknél 20—30 percznél, a nagyobbaknál egy, legfőlebb másfél óránál. Ehez képest kell megállapítani a népiskolák, a középiskolák, a szakiskolák tanrendét. A nagyon sokat markoló, ugy nevezett záró vizsgák, helyébe részleges és gyakori vizsgákat kell tenni, mely megengedi, hogy a növendékek a megtanultakat el is sajátítsák. Az alvásra, evésre és munkára fordított időn kívül naponként legalább 6—10 órát fordítson a gyermek a testgyakorlásra, (játék, ének, futkárzás, séta, katonai gyakorlatok és gymnastika). Ez a legjobb módja annak, hogy a gyermek meg legyen óva az egy helyben ülés és a szellemi túlterheltség kóros következményeitől, melylyel egyuttal a katonai szolgálat ideje is megrövidíthető lesz. Mindezeknek utána hívja fel az akadémia a közhatalmok figyelmét az iskolai tespedt élet s a szellemi túlterhelés végzetes következményeire, s arra, hogy az elemi-, közép- és szakiskolákban okvetlen nagy reformokat hajtson végre.

*

Az orvosi akadémia jun. 28-ki ülésében újra felvette a tárgyat, mikor Peter a következő beszéd tartotta: „Én gyakorló orvos, és pedig túlterhelt gyakorló orvos vagyok, e kettős címen azt hiszem, hogy van jogom a kérdéshez szólni. Az „université“ programjai kétségbe vonhatatlanul nem azok számára készültek, a kiket közepes tehetségűeknek szokás nevezni: e középmértéket nagyon túlhaladják. A javítás ürügye alatt napról-napra még képtelenebbé és veszélyesebbé teszik. Egyébként csupán az általános áramlatnak engedelmesszük; az értelmi túlterhelés csak egy válfaja annak az egyetemes túlterhelésnek, mely az 1871. gyászos év óta pusztít köztünk. Vannak önkéntes túlterheltek, kiket tisztelnünk és sajnálnunk kell, viszont vannak kényszerített túlterheltek, kiket meg kell védennünk. Ez utóbbiak gyermekeink. Mikor egy izom kifárad, megzsibbad; hasonló történik a mértéken túl kifáradt agygyal is. Ez állapot első tünete a heves főfájás. Ha az első figyelmeztetés nem elég s a munka tovább foly s a zsibbadás növekszik, a főfájás periodikussá változik s hova-tovább gyakrabban előjő. Az értelemre köd

száll, az eszmék összezavarodnak. Akárhány hasonló esete fordult elő tapasztalataim körében; néhányát a tipikusabbak közül felsorolok.

Ime itt van egy nagyon értelmes fiatal lány, ki a női középiskola vizsgálatai miatt tul van terhelve munkával. Ma alig képes tovább olvasni néhány percznél, a betűket mind meg amnyi tűnek nézi, melyek szurják szemeit. Ha tantárgyát előhozzák, a lány dadogni kezd s eszmei összezavarodnak. Ez az állapot két év óta tart. Egy társa szerencsésebb volt, megszerezte oklevelét, de elveszítette elméje hajdani élénkségét, az agyvelő rokkantja lett.

A physiologiai rendetlenségek gyakran még rettentőbbek. Megvizsgáltam az értelmi túlterheltség lázát; hasonló az izom zsibbadtság lázához. Egy értelmes fiatal embert az „École des mines“ jelöltjét lepte meg e láz. Azt hitték eleinte, hogy typhusos láza van. A csalódás megengedhető volt, mert az agy fáradtság jobban, mint az izomfáradtság aféle typhusos jelekkel járhat s az eredmény, még ha a beteg kigyógyulni látszott is, az agy elgyengülése. Az eféle bajokat jól ismerik az intézetek igazgatói s rendszeren azt a tanácsot adják betegüknek, hogy menjen néhány hónapra falura, a hegyek közé. S az én fiatal emberem, ki az értelmi túlterheltségnek lett betege, ezelőtt három esztendővel, ma alig olvashat többet két lapnál, hogy a feje ne fájjon; orrvérfolyása tovább tartott tizen-nyolcz hónapnál.

A túlterheltség miatt szokott előállni s főként nyáron, leginkább a gazdag családok gyermekeinél, a typhusos láz.

Alkalmam volt, továbbá, a túlterheltség miatt előállt szívbajok eseteit constatálni, melyeket kétségkívül a vizsgákra való előkészület izgalma okozott. Ez esetekben a szívverés szabálytalan volt s fájdalmak kísérték. Ezek még a legmulóbb bajok, melyek az okkal együtt megszünnek.

Sokkal sujosabb ennél, a tüdő gümókor esete, melynek az iskolai internatus a meleg ágya. Az internatusban nem csupán a szellemi túlterhelésnek vannak kitéve a gyermekek, hanem a kolostori élet minden veszélynének, a testgyakorlat s a szabad levegő híján. Azt mondják, hogy helyiségeik tágak, azonban levegőjük stagnál; butoraik, falaik, parketjük penész illatu. S ezekben a termekben kell kipihenni a szellemileg túlterhelt gyermekeknek az iskolai munka fáradalmait. Valóban ugy látszik, hogy szakszerű intézkedés történt arra, hogy physiologiai elbénulás állion elő a gyermekek között. Nem is ritka eset, hogy a növenédek elfogynak, sápkorba esnek, megkapják a tüdőbajt.

Láttam egy jó s erős, egészséges családból származott fiatal embert, ki az érettségi gyárba esett s tüdővész miatt elpusztult. Egy másik, szintén egészséges szülőktől született fiu az „École normale“-ban szedte föl a tuberculosist. Első akart lenni osztályában, naponkint 14 órát dolgozott s végre is abba kellett hagynia a tanulást. Egy fiatal politechnikus, az iskolai vizsgák kiállása után egy hétre, megkapta a tüdőbajt. Szülői és hét élő testvére teljesen egészségesek; öt megölte az iskola, a tulterheltség.

Bevégzem szavaimat s indítványozom: hogy az iskolai programunkat a közép tehetségek értelemfokához kell szabni; 2-szor: hogy egészségügyi szempontból az iskolát teljesen reformálni kell. Az orvosi Akadémia feladata a veszély kimutatása, s a közhatóságok figyelmének ide irányítása. Ne engedjük meg, hogy fiatalságunk élete, virágzó korában pusztuljon el.

*

A nemzetgazdasági társulat évi nagygyűlésén Jules Simon tartott nagy érdekű beszédet, melyből kiemeljük a következőket. (Az egész beszéd olvasható a „Reforme sociale“ jun. 15. számában.) „Természetesnek fogják találni, hogy a nevelés egészével nem foglalkozom. E kérdésből, mely évekre való beszéd tárgyat nyujthatna, azt a részt választom ki, melyet most elég barbár néven neveznek, mely azonban teljesen illik tárgyához, minthogy valóban barbárságról van szó, a tulterhelést. (Nevetés és taps.)

Képviselőink fejükbe vették, hogy sokat foglalkozzanak a neveléssel, a miért dicsérem őket; azonban belemerték az apró részletekbe, a miért kárhoztatom őket. Arra kellett volna szoritkozniok, hogy nekünk pénzt adjanak. (Nevetés.) Azért, hogy egy testület kitünő emberekből áll, még nincs bebizonyítva, hogy a testület egyuttal paedagogus. A képviselőknek tulajdonkép az a dolga, hogy ministereket tegyenek és letegyenek; elég kemény munka. Mi szükségük volt arra, hogy még iskolai programokat is csináljanak. Biztosíthatom önöket, hogy egy tanárokból álló testületnek, soha sem jutott volna eszébe, hogy valamennyi francia férfit és nőt a dívat, meg a jogtudomány tanulására kényszerítsen. (Nevetés.) A képviselőház azonban azt akarta, hogy mindenki mindent tudjon, ehez pedig idő kell s ennek a lett az eredménye, hogy gyermekeink reggeltől estig szüntelen dolgoznak és semmit sem tanulnak. A tulterhelésnek második oka, az a különös ötlet, mely a nyugotán erőt vett, hogy utánozzon egy népet, melyet oktalanul eddig lenéztünk, a khinat,

mely századokon át bennünket utánozott, ma pedig bosszút áll rajtunk. Az ő példájára ráadtuk fejünket a mandarinságra s a vizsgákra. Nemzetünk életének felét abban tölti, hogy vizsgát álljon, a másik felét pedig, hogy vizsgálgjon. (Derültség.) Innen származik a mandarinok roppant száma, kiknek roppant számú állás kell, a mi megint roppant számú balfogással és költséggel jár. (Nevetés.) Ezért kárhoztatják hát gyermekeinket a kényszer munkára, hat éves koruktól, huszonöt évükig. Nos hát, én az ő fiskálisuk vagyok s amnestiát kérek számukra. Azt kérem, hogy engedjék meg nekik, hogy a nap egy részében kényük-kedvük szerint gyermekek maradhassanak. Uraim! akkor, ha megengedik nekik, hogy gyermek létükre, gyermekek maradhassanak, jogunk lesz azt remélni, hogy ért körükben férfiakká váljanak. Ki hitte volna, hogy materialista körünkben kellett elhanyagolni a testet. Ez nem egyezik meg a józan észszel. Nekünk, elkallott spiritualistáknak, vált kötelességünkké, hogy a test érdekében küzdjünk a párisi községtanács és a képviselőház materialistái ellen.

*

Szerkesztő ur! Tegye meg kérem a kedvemért, ne dobja papirkosárba még ez egy érvelést, a tulterhelés ellen. A Figaróból vettem. Képzeld, kérem, a Figaróból! Mily széles gyűrűzetet vert már, a francia közvéleményben, a tulterhelés behajított köve, hogy még a Figaro is megérzi hullámverését. Persze Caliban írja ezt a vezérczikket. Persze! Nos, mintha nem Dumas Sándor irt volna előszót, és még milyen előszót a szellemes írónak, a minap megjelent, könyvéhez. Ridendo dicere verum. Hadd könyvitsek a tulterheléssel foglalkoztomban előállt tulterhemen, azzal, hogy e cikket, nagy tudományu paedagogusaink bosszuságára, magyarul, kiadva lássam.

„Egy hónap óta mindenünnen levelet kapok, hogy vegyek részt a szellemi tulterhelés paedagogiai kérdésében s foglaljak benne állást. Mondhatom pompás levelek! Ajánlom a gyűjtők figyelmébe. Nem tartok meg belőlük mást, csak a családanyákét.

„Fájdalom! aggóató jó családanyák, a közoktatás kérdésében Caliban nem tesz nagy számot, noha ő is tanított, mint akárhány más. Jó régen volt, az igaz. Érettségít állottam, sok kinnal s a jó szerencse meg több közbejátszásával, mely ugyan azóta elhagyott, de melynek köszönhetém akkor, a következő kérdéseket Fiatal ember mi az egyenes vonal? vagyis inkább, mi a legrövidebb ut, két pont között?“

„Mikor a Sorbonneból távoztam, egy ember jött hozzám, kit kétségkívül vizsga feleleteim találósága bájolt el, s mosolygott. Sohasem láttam, hasonló finom s ifjú főt oly korai őszhajzat keretében. — Mik a jövedelmi forrásai? kérdé tőlem. — Nos hát, érettségi diplomám; nem vagyok-e öt percz óta hivatalosan érett? —

Már hogy az érettségi bizonyítvány jövedelmi forrás? Tán csak nem hiszi. Nem más az, mint ojtóanyag. Ön be van ojtva a társadalmi veszétség ellen; annyi az egész, s diplomájából nincs más haszna, mint hogy beojthat már most másokat. Jöjjön el hozzám holnap, s ezzel átadta czimét. Nélaton nevet, a híres chirurgus nevével olvastam rajta. Oh az élet kezdete! Oh te, a vak esélyek, a szerencse kedvezményeinek korszaka!

„Nélaton házitanítót keresett egy gazdag bankár ház egyetlen örököséhez, tizenhat éves ifju emberhez, kit akkor csontszűből gyógyított. A fiu szülei azt kívánták, hogy álljon mentül hamarabb érettségi vizsgá. Minthogy pedig gyerekkora óta mindig beteg volt, semmit sem tudott, alig tudott olvasni, írása pedig a szarkalábhöz hasonlított. Én akkor már tizennyolcz éve met elpocsékoltam.“

„A nagy chirurgus néhány percz alatt tájékoztatott a helyzet s a paedagogiai feladat felöl. Ügyeljen rám, a dolog nagyon egyszerű. Azt kívánják öntöl, hogy, ezzel, a szegény skrofulással, két év lefolyása alatt érettségít tegyen. Azt hiszem, hogy az ön jövője függ a quadratura megoldásáról. — Jó uram, válaszolám, két kérdést intézek önhöz. Miféle okoskodás, érzelem vagy ösztön vezérelte önt, hogy anyi más közül, engem szemelt ki e herculeusi munkára? — Ott voltam az ön vizsgáján s láttam, hogy össze-készülete egy hétböl állt. Bámulatos az ön felfogása, hisz alig értett valamit a kérdészetekből. Példát, bätározást, szerencsés kilátást láttam ebben, az ön tanítványára nézve; ez volt elhatározásom indító oka. — Ön valóban nagy orvos, válaszoltam. Azonban másik kérdésemre térek: Életben marad-e az ifju ember? — Ez nem az ön dolga, válaszolt Nélaton. Szülei azt akarják, hogy a fiu minden esetre érettségít tegyen, s erre két évet adok önnek.

„Zavarodottan tértem lakásomra, s elövettem a tépelődés. Sok iskolát keresztül usztam, világít, egyházit és felekezetnélkülít s n indegyik nevelési módja hagyott rájtam némi nyomot. Megvoltam én rakva, söt túlterhelve, akar egy csaci; latin, görög, metaphysika, ciceronianus rhetorika s még egy csomó haszontalanság, a fél sorbonnei, középkori archaismus zugott fejemben, melyeknek semmi haszna a modern világban. S egy szegény beteg gyerek küzködje át mindazt, amit én átküzdöttem, rettentő hosszú lenne! Mindamellet elfogadtam a tanitóságot. Nélaton egy reggel bemutatott a családnak. Még most is látom azt a gyógyító intézetet, közel a Champes-Elyséeshez, hol a bemutatás történt. A fiatal ember jámbor, kedves, szeretetreméltó volt; az első pilanattól kezdve ragaszkodtunk egymáshöz. Elhatároztam, hogy megmentem. A mint a mamával, e szomorú fiatal asszonyyal, kinek esze az ábrándok közt járt s ki falusi származásához képest sokat adott vizsgákra, diplomákra, együtt maradtam, hamar megnyertem annak az eszmének, hogy a fiut utazni viszem. Így okoskodott minden nagy, komoly paedagog. Az utazást Franciaország bejárásával kezdtük meg, Jean-Jacques Emiljében e tekintetben nem ismer tétovat. S a szegény anya, e derék asszony hitt nekem. Utra keltünk, Emil és én, nyugotnak. Magunkkal vittünk egy csomó classicust, fölséges görög s gyönyörü latin munkát s én mindjárt a vagonban kitaláltam egy játékot, mely abban állt, hogyan dobjuk e munkákat a patakokba, melyeken áthaladtunk. Anyira mulatságos volt ez, hogy Emilem sirt az örömtöl, nyakamba ugrott s megölelt. — Így hát békében hagy ön engem?“

„Három hónap mulva, mikor a fiut hazavittem mamájához, oly pompás szín-

ben volt, annyira megerősödött és kifejlődött, anyi jó levegőt szitt be s oly közel élt a természethez, hogy Nélaton a fiut mentve hitte. Aztán értett is egy keveset a geograpiához s ha megkérdezték, hol fekszik Rennes városa, megmondta. Hogyne, mikor alig tudtam kivájni csinos vendégfogadójából, mint egykor Mentor, Telemaqueot.“

„Fájdalom! egy napon, egy vidéki vad és zsémbes nagybátya érkezett hozzánk, ki valaha díjat nyert a latin pályázaton. A nagybátyák módjára examinalni kezdte növendékemé, azt kérdezte tőle, hogy miféle Ciceroi periphrasissal tudná, kitenni, Julius Caesar nyelvén, ezt a fogalmat: „locomotiv.“ Emilem elpirult. Nem ösmert ő sem phrasist, sem periphrasist. Három havi boldog korszaka alatt összesen annyira tanítottam meg, hogy a latin szavak dolgában akként segítsen magán, hogy a francia szóhoz tegyen „us“ ragot, ha himnemű, „a“ ragot, ha nőnemű s „um“ ragot, ha a tárgyat sem hímnek sem nőnek nem látja. Például „auvergna-tum.“ Emil azt a választ adta: „locomotivum“ nem ismervén a jószág nemét Rögtön elcsaptak.

„Nem sok idő mulva, aztán, találkoztam egyszer Emillel a boulognei erdőben. Alig ismertem föl. Szomorú, ványadt, görbe volt, végzete teljesülően. Mellette egy vörös szakállas individnum járt, kien messzire érezhető volt a doktori diploma. Ő tömkölte Emilt. Eljött a tél s hallottam, hogy Emil meghalt. Kétségkívül Titus-Livius nélkül ment, valamelyik bolygóba, hol a gyermekek vesszőparipákon játszanak, nagy kirándulásokat tesznek, mulatnak a kéz — nyaldosó házi ebbel s ha elfáradtak, anyjuk keblére dőlnek pihenni. Itt hagyta a rémitő vizsgálat, a diplomához jutás szomorú utjait, azt a tömérdek tanulnivalót, melyet el kell felejtetni, ha az ember valaki, vagy valami akar lenni ezen a világon. Requiescat! Szegény anyja gyakran eszembe jutott.“

„Ez hát a véleményem a tulterhelésről, ha tudni kívánjátok. Caliban philosphiája erre a fiatalkori tapasztalatra támaszkodik. Tudjátok meg, hogy én imádom Virgilt s értem a latint. Azonban mily akaraterő kellett ahoz, hogy, szabadságom visszanyerése után kibéküljek gyermekkorom e hóhérával; az iskolai feladatok s becsukások porkolábjával. Virgilnek azonban megjön a kora. Sőt azt tartom, hogy csak egy részünk számára jön meg s nincs abban semmi paradoxon, ha azt mondom, hogy egyedül a költők számára jön meg. Victor Hugó maga e nézetben volt. De halál Cicerora! A latinisták rontják meg a latint. A mesterség öli meg a művészetet. A mai társadalom ügyvédek, hivatalnokokat, nagy pipáju — kevés vágott dohányu nemzedéket farag belőlünk, kiket elhalmoz könyvekkel, ellenmondó hagyományokkal. A tojáshajra Taczitust idézzük s libegünk hivatásunk, mesterségünk, feladataink megválasztásában. Bizták csak volna rám Emilt, most is élne és bankár lenne.